

ABD'NİN UKRAYNA SAVAŞI SONRASI RUSYA'YA KARŞI POLİTİKASI VE AVRASYA TÜRK DÜNYASI

Amerika'nın Rusya hakkındaki stratejik algılamaları, Moskova'nın Batı demokrasilerine müdahaleleri, Ukrayna Savaşı, NATO'nun Rusya karşı ortak eylem içinde olması, Moskova'nın 2016 Amerikan seçimlerine olan müdahalesinin araştırılması şeklindeydi.

Prof. Dr. Hasan Köni

2022'den itibaren Amerikan vizyonunda yeni gelişmeler oldu. Bu gelişmeler Putin'in 2024 seçimlerinde yerini kaybetmesi ve daha olumlu bir yöneticinin iş başına gelmesi için operasyonlar yapılması ve ABD'nin ambargoları nedeniyle Rusya içindeki devlet yapısının bozulması ve devletin parçalanması vizyonunun doğuşunu ortaya çıkardı. Birçok bölge ve uluslardan oluşan Rusya'nın kurumsal yapısının çökmesi ve bu çökmenin Rusya'ya komşu olan devletlere etkisi üzerinde durulmaya başlandı. Önemli sorulardan biri Rusya'da dengeli bir devlet kurulup kurulamayacağı sorusu ortaya çıktı. Birçok etnik kimlikten oluşan Rusya Federasyonu çözüldüğünde yeniden Rusya'yı demokratik bir devlet olarak görmek mümkün olacak mıydı?

1980 ve 1990 başlarında Komünist Doğu Bloku ve Sovyetler Birliği çökerken iç savaşlar çıkacağından, kitle ölümleri olacağından ve dengesiz sınırlar oluşacağından korkuluyordu. Bu nedenle 1990'larda Rus-Çeçen savaşları sırasında Washington Boris

Yeltsin ve Putin yönetimlerini desteklemişti. Boris Yeltsin ile dostluk ilişkisi kuran Bill Clinton Moskova'yı üç sene içinde altı defa ziyaret etmişti. Washington'un çekincesi, eski Sovyet ülkelerinde bulunan nükleer silahlar ve çökmekte olan bir nükleer gücün yaratacağı uluslararası dehşetti.

Amerikan stratejistlerine göre Barack Obama'nın Rusya ile ilişkilerini 2009'da yeniden yakınlaştırması, Rusya'nın Kırım'ı işgaline ve 2014'te Ukrayna'da etnik Rusların bulunduğu Donbas bölgesine rahatça el koymasına neden olmuştu. Oysa söz verilmesine rağmen Gorbaçev yönetiminden itibaren Amerikan başkanları seçimlerde güçlü gözükme ve Amerikan kamuoyunu yanlarına çekmek için NATO'nun Doğu Avrupa'da Rusya Federasyonu'na

"Amerikan stratejistlerine göre Barack Obama'nın Rusya ile ilişkilerini 2009'da yeniden yakınlaştırması, Rusya'nın Kırım'ı işgaline ve 2014'te Ukrayna'da etnik Rusların bulunduğu Donbas bölgesine rahatça el koymasına neden olmuştu."

doğru genişlemesini gerçekleştirmişlerdi. 2007 yılında Almanya'da yapılan güvenlik konferansında Putin, tek kutuplu dünya düzenini kendi hegemonyasını genişletme Politikaları izleyen Batılı devletleri ve Amerika'yı uyarmıştı. Gürcistan'ın NATO'ya alınması kararı üzerine Rusya 2008 yılında Gürcistan'da bir insancıl müdahale

1 Prof. Dr. Hasan Köni, İstanbul Kültür Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, TESAM Yüksek İstişare Heyeti Başkanı.

operasyonu düzenlemişti.

2016 seçimlerinde Trump'a, Hilary Clinton'un internet mesajlarını yayınlarak, destek çıkılmasında şüphe edilen Rusya'yı ve Putin'i 2020 seçimlerinde iktidara gelen Joe Biden'in demokratlar ekibi asla affetmedi. İzledikleri politika Putin'in gitmesi ve Rusya'nın dağılması üzerine oldu. Avrupa'yı Ukrayna savaşı ile korkutup yanlarına çektikten sonra Putin'e olan kızgınlıkları ve Trump'ın tekrar seçilebilme korkusu o kadar ileri gitti ki, Trump'ın sert yönetim yaklaşımıyla Çin'e karşı izlediği ekonomik baskı politikasını da aşip Tayvan'ı Çin'e karşı korumaya kalkışınca, Çin'le Rusya'yı birbirine yaklaştırdılar. Öte yandan Rusya'yı parçalama politikalarını planlamaya devam ettiler. İzlemeye çalıştıkları bu politika özellikle Rusya içindeki etnik yapıların üzerinde kurgulanmış gibi gözüküyor.

Bu araştırmamızda Rusya Federasyonu içindeki Türk asıllı bölgeler ve oblastlar durumunu ele almaya ve Batılı ülkelerin Rusya hakkında kurgulamaya çalıştıkları eylemleri ve algılarını ortaya koymaya çalışacağız.

RUSYA YAPILANMASINDA ÇALKANTILAR

Yeltsin'in Ekim 1993'te Rus parlamentosunu ilga etmesinden sonra Aralık 1993'te yeni Rusya anayasası kabul edilmişti. Anayasa, kurulan Federasyonun bütünlüğünü ve dokunulmazlığını ortaya koyuyor, bütün federal uyrukların, tek bir birleşmiş yürütme otoritesi altında eşitliğini öngörüyordu. Anayasaya göre ayrılma hakkı yoktu. Anayasa, Federal antlaşmanın üstündeydi.²

Yedi cumhuriyet, Çeçenler ve Tataristan egemenlikleri ihlal ettiğini ileri sürerek bu anayasayı desteklemediler. Bunların içinde, Başkırstan, Dağıstan, Karçay-Çerkesistan, Mordovia, Tuva ve Çavuşistan bulunuyordu. Bunlara Avrupa Rusya'sında bulunan on oblast da dahildi. Bu gelişmeden korkan Yeltsin 1994'te bütün federal yöneticileri atama ve Moskova'nın otoritesini merkezileştirmeyi seçti. Yönetimin merkeziye otoriteye devri Putin döneminde de devam etti.³ Bu durumda federal ünitelerin yalnızca ismen varlığı oluştu. Egemenlikleri göz ardı edilmişti.

2 Bkz.: Cameron Ross, Federalism and Democratization in Russia, Manchester University Press, 2002, ss.30-31.

3 Katherine E. Graney, Of Khans and Kremains: Tataristan and Future of Ethno-nationalism in Russia, Lexington Books, 2009, s. 50

Rusya'yı korkutan durum, eski 2004 yılında Ukrayna'da yapılan seçimlerde ortaya çıkan, Amerika'nın desteklediği turuncu devrimler olmuştur.⁴ Rusya'daki ekonomik durumun bölgelerdeki halklar üzerinde olumsuz etkileri olduğu görülmüştür. 2014 yılında Kırımın işgali diğer bölgelere yapılacak olan yatırımların durmasına neden olmuştur. Sibiryadaki Türk kökenli Sakha Cumhuriyetine yapılacak olan Lena Nehri ile Sakha'nın başkenti Yakut'u birbirine bağlayacak köprü'nün yapılmaması, Amur-Yakut demiryolunun tamamlanmaması Yakut Türklerini rahatsız etmiştir.⁵ Rusya Sibiry için özel planlar geliştirmiştir. Rus nüfusunun azlığı nedeniyle, Sibiry bölgesinde büyük şehirler kurularak her birine milyonlarca kişinin yerleştirilmesi planlanmıştır. Böylece Batıdan gelecek saldırılarda Avrupa Rusya'sının zor duruma düşmesinde Uzak Doğu'daki insan gücü Batı Rusya'yı destekleyebilecek bir durumda olacaktır.

Yaşam kalitesinin düşmesi, Ukrayna savaşıdan önce göçmen işçilerin sayılarının 2020'den sonra azalmasına yol açmıştır. İki buçuk milyonu aşan göçmen işçiler genellikle Rusya Federasyonu çevresindeki Türk devletlerinden gelmektedir. Bu göçmen işçiler Rus toplumuna entegre olamamaktadırlar. Bu durum yerel Ruslarla göçmen işçiler arasında zaman zaman çatışmalara yol açmaktadır. 1989-2010 yılları arasındaki nüfus hesaplamalarına göre, Kırım dahil, etnik Rus nüfusu diğer etniklere göre azalmış gözükmektedir. On üç Rus Cumhuriyetinde Rus nüfusunun diğer etniklerin yarısı kadar olduğu ve diğer dokuz Rus Cumhuriyetinde, Rus nüfusunun etniklerin üçte biri kadar olduğu dikkati çekmektedir.⁶ Üç Orta Volga cumhuriyetinde etnik Rus nüfusunun

azaldığı görülmektedir. Çuvaşistan'da 2010 yılında nüfusun 26.9.nu oluşturmaktadırlar. Tataristan'da 2010 yılında 39.7 kadardır. Başkurdistan'da ise gene 2010 yılında 36.14'ni oluşturmaktadır. Tuva cumhuriyetinde 16.3, Sakha'da ise 37.8 kadardır.⁷

Etnik nüfus artışları karşısında Rusya'da etnik temelli partilerin kurulması yasaklanmış ve Rus Meclisinde (Duma) ve diğer seçimle gelen kurumlarda etnik azınlık temsili yasaklanmıştır. Ekim 2012'de Yerli dillerin korunması ve araştırılması ile ilgili federal vakıf kapatılmıştır. Rusça'nın dışındaki azınlık dilleri marjinalleştirilmiştir.

Kafkaslarda, Türkiye için önemli etniklerden biri Çerkeslerdir (Adige). 2021'de sekiz Çerkes grubunun liderleri bir bildiri yayınlamaya nüfus sayımlarında kimlikleri öne çıkarmalarını istemişlerdir. Rusya içindeki Çerkes nüfusu 720.00 kadardır. Rusya dışında ise Çerkes nüfusunun 6 milyon kadar olduğu hesaplanmaktadır. Çerkes nüfusu Ortadoğu'da: Türkiye, Ürdün ve Suriye'de, bulunmaktadır. Rusya, Ortadoğu'dan Rusya'ya göçü yasaklamıştır.⁸

Rusya içinde, Fin-Ugra ve Macar gruplarının yanında Estonyalı, Ukraynalı, Bulgar kökenli gruplar bulunmaktadır. Macar ve Bulgarlar ön Türk gruplarını oluşturmaktadır. Her etnik kendini kültürünü geliştirme ve daha bağımsız bir yönetim elde etme çabası içindedir. Ancak, Rusya'nın bulunduğu jeopolitik alan parçalanma sistematiği yaratacak gibi gözükmemektedir. Tabii, başta Amerika olmak üzere Batının isteği zayıflamış ve parçalara ayrılmış bir Rusya'dır. Bir parçalanma durumunda Rusya'yı çevreleyen ülkelerin durumunun ne olacağı hakkında önemli tezler ileri sürmektedirler. Aşağıdaki kısımda bu tezlerin ülkemiz üzerindeki tahlillerini ele alacağız.

4 Efe Devriş, Ukraine's Orange Revolution and Foreign Policy of U.S., Dergi Park, <https://doi.org/10.18506/anemon.633228>.

5 Lee Rensselaer and Artyom Lukin, Russia's Far East :New Dynamics in Asia Pasific and Beyond, Boulder, London, Lynne Rienner Publishes, ss. 90-91.

6 Adam Lenton, "Russia's Changing Ethnic Landscape: Three Takeaways from the 2021 Census," <https://russiapost.info>. 30 Ocak 2023.

7 Bkz.: <https://www.cia.gov-Russia>.

8 Adel Bashqavi, The Circassian Miracle: The Na7on Neither Tsars, NOR Commissar, Nor Russia Could Stop, Xlibri. 2020, ss. 668-9. Vikipedi'ye göre Türkiye 1 milyonla üç arasında Çerkes bulunmaktadır. Bunların çok azı Çerkezce bilmektedir

TÜRKİYE'NİN DURUMU

Amerika'ya göre Rusya'daki etnik krizler büyüdüğünde çevresindeki ülkelere önemli etkileri olacaktır. Bu etki, sınırdaş diğer ülkelerin yanında, özellikle Rusya içinde Türkçe konuşan uluslarla Ruslar arasında olacağı öngörülmektedir. Türkçe konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi Kasım 2021'deki zirve toplantısında Türk Devletleri Topluluğu olarak adını değiştirmiştir. Tarafsızlığı daha önce belirtmiş olan Türkmenistan, özellikle Taliban'ın Afganistan'da zaferinden sonra, bölgesel dengelerin bozulmasından çekinerek Türk Devletleri Örgütüne 2012 yılında gözlemci statüsü ile katılmıştır. ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi Türkiye'nin bu bölgeye daha geniş olarak güvenlik ve siyasal açıdan açılım yapabilmesini sağlamıştır. Aşkabat'ın, Moskova'nın yönlendirdiği Ortak Güvenlik Örgütü Antlaşmasına katılmayı reddetmesi Moskova'yı rahatsız etmiştir. Bu durum Türkmenistan'ın Türk dünyasına katılmak isteğini göstermiştir.

Azerbaycan-Ermenistan savaşı sonucunda 2020'den itibaren Türkiye'nin Kafkaslarda etkisi artmıştır. Özellikle, 2012'deki savaştan sonra Ankara'nın etkisinin, Kafkaslarda, Merkezi Asya'da ve Rusya Federasyonu içinde, arttığı görülmektedir. Türkiye'nin büyüyen varlığı geniş Müslüman halkların

bulunduğu alanlarda Moskova'nın rolünü azaltmış gözükmektedir. Her ne kadar Moskova, Ermeni-Azeri barışına sağlama çabası artmış olsa da Kafkaslarda Türk varlığı artık yerleşik bir durum almaya başlamıştır. Azeri Ordusu ile Türk ordusunun birlikte çalışmaları, ortak modernize etme ve savunma endüstrisi projeleri, Kafkas uluslarının dikkatini çekmiştir. Tarihte ilk defa olarak Zengezur koridoru ile Türkiye'den Türk dünyasına bir kapı açılmış

bulunmaktadır.⁹ Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanan Şuşa bildiriyle Türkiye Azerbaycan'ın sınırlarını koruyan ülke durumuna gelmiştir.

Bugelişmelerin üstü kapalı olarak Moskova'yı rahatsız ettiği görülmektedir. Rusların ileri sürdükleri "Anakonda Çemberi" teorisine göre Amerika ve Batılı müttefikleri, Rusya'yı düşman devletlerle çevrelemek ve boğmak ve çözülemeyen çalışmalarla ilerde ülkeyi parçalamayı planlamaktadırlar. Türkiye'nin Ukrayna'ya verdiği Bayraktar ve Aksungur silahları Batılı analistlere göre Moskova'nın bu tür komplo teorilerini desteklemektedir.¹⁰

Yakın zamanlarda, Rusya'nın desteği ile Ermenistan ve Azerbaycan başkanları arasındaki barış görüşmeleri, görüşmelerin Mayıs 2024 tarihinde Avrupa Konseyi Başkanı gerçekleşmiş olması, bu ki ülke arasında ikinci bir zirve görüşmesinin yapılması ve görüşmelerin Putin'in tavsiyesi üzerine Başkan yardımcıları ve Dışişleri bakanları düzeyinde devam etmesi, Batının beklediği gelişmeler şeklinde gelişmemiştir.¹¹

Türkiye'nin ve Türk yöneticilerinin, ABD'nin bütün baskılarına karşılık Rusya ile dengeli ve barışçı bir ilişki kurmalarına karşılık, belki bir ihtiyat olarak bir NATO ülkesinin Rusya'ya sınırdaş olması ve pan-Türkçülük tehdidi veya Türkiye'nin Avrasyacılığı Rusya'yı içten içe rahatsız ediyor olabilir. Rusya

bu görüşlerini açıkça ortaya koymamaktadır. Batıya göre, Rusya'nın diğer bir çekincesi Türkiye'nin 1997 yılında kurulmuş olan, Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova, GUAM grubuna katılmasıdır.

9 Turkey-Azerbaijan Route Through Zangezur Corridor, <http://www.researchgate.net>. Turkey-Azerbaijan.

10 Rahim Rahimov, "Russia, Turkey Compete to En7ce Azerbaijan into their Geopolitical Play," Eurasia Daily Monitor, vol.18, issue 114, Temmuz 2021

11 Vasif Huseynov, "Dynamics Intensify in Armenian Azerbaijan Peace Talks," Eurasia Daily Monitor cilt 20 sayı: 83, 23 Mayıs 2023.

Bu birliğin amacı GUAM devletlerinin bağımsızlığını ve egemenliğini korumaktır. Ancak günümüzdeki gelişmeler 2020'lerden sonra gelişen olaylar karşısında bu birliğin işlevselliğini kaybettiğini ve Türkiye'nin de böyle bir birliğe katılmaya niyeti olmadığını göstermiştir.¹²

Batılı kaynaklara göre Türkiye eski Sovyet uydularındaki Müslüman olmayan Türk azınlıklara ulaşarak bu bölgelerde Rusya'nın etkisini azaltmaktadır. Örneğin, Moldavya'daki Gagavuz topluluğu Hıristiyan Ortodoks olmalarına ve Rusya'ya bağlı kalmalarına rağmen içlerinde Müslüman Gagavuzlar Türkiye ile yakınlaşmayı teşvik etmekte. Aynı durum, Müslüman olmayan Sibiryala alanında yaşayan Sakha Cumhuriyeti Türklerinin de Türkiye'ye yakınlaşmak istemeleri Rusya'yı rahatsız etmektedir. Kazakistan bulunan Türk Bilimler akademisi Sakha Türkleri Cumhuriyetinin dünya toplumu tarafından tanınması gereğinden bahsetmiştir.

Türkiye'nin izlediği kültürel ve eğitimsel programlarda Rusları rahatsız etmekte. Rusya içinde bulunan Kazak ve Azeri diasporasının Türkiye'nin kültürel etkinliğini Rusya içinde arttığını düşünmektedir. Türkiye ise geleceğe yönelik bir güç olarak Türk dünyasının kalkınması için bir model oluşturma yolunda ilerlemek istemektedir. Türkiye, kendi konumunu böyle açıklarken Batılı analistler Türk ayrımcılığının, Rusya'nın ekonomik çöküşü durumunda Kuzey Kafkaslarda ve Orta Volga bölümünde kırım tatarları ve Sakha Türklerinin ayaklanmasına neden olabileceğini umut etmektedirler.

Volga Tatarları (Tata Türkleri) Rusya içinde ikinci büyük etnik grubu oluşturmaktadırlar. Tatarlar Sünni İslam'ın Hanefi dalındadırlar ve Türkiye'ye yakınlık

duymaktadırlar. Tataristan Cumhuriyeti Türkiye ile kültürel, sosyal ve ekonomik bağlar kurmuştur. Türkiye'nin Tataristan'a yatırımları bir milyar doları aşmıştır.¹³ Türkiye, Batının umduğu gibi aktif olarak ayrılıkçı hareketleri desteklemektedir. Ancak, Batının umudu, Türkiye içindeki Türk asıllı diasporaların bağımsızlık grupları kurup Rusya federasyonu zayıfladığında kampanyalar yapmalarıdır. Bu gelişmelere Kuzey Kafkaslar, Orta Volga, Sakha, Altay ve Tuvalılar dahil olabilir.¹⁴

SONUÇ

Türk devletleri Örgütü içinde Türkiye görevlileri Türk dünyası ile dayanışmayı Türkiye'nin öncelikleri arasında saymaktadırlar. Bu nedenle Örgütün rolünün gelişmesini istemektedirler. Bu Örgütte kararlar uzlaşma yoluyla alınmaktadır. Bu nedenle bazı itirazlara rağmen Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bir uluslararası antite olarak kabul edilip örgütte gözlemci olma sıfatını kazanmıştır. Aslında 1990'larda olduğu gibi Türkiye Merkezi Asya'da aktif liderlik rolü oynamamaktadır. Türkiye, kendisinin siyasal ve ekonomik etkisinin sınırları bilen bir ülke olarak ideolojik olmaktan öte pragmatik bir yaklaşım izlemektedir. Ukrayna savaşından sonra Meydana gelen siyasal gelişmeler, Türkiye'nin Rusya ile yakınlığı ve Rusya'nın Türkiye'deki yatırımları, Amerika'nın uluslararası alandaki başat rolünü devam ettirmek için giriştiği politikalar Türkiye'yi daha dengeli bir politika izlemeğe itmiştir.

Son yıllarda Ortadoğu'dan ve Asya'dan büyük göçler alan Türkiye'nin dikkat ettiği diğer bir husustur. Rusya'nın parçalanması durumunda gerek Rusya içindeki Türk cumhuriyetlerinde gerekse Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde başlayacak olan liderlik, kaynak ve sınır çekişmeleri Asya'dan büyük

¹² <http://guam-organization.org>. GUAM'ın 2023 yılında genel sekreterliğini Ukrayna üstlenmiş durumdadır.

¹³ Turkey-tataristan Business Forum, <http://deik.org.tr>

¹⁴ Aslan Dukaev, "Turkey Reaches Russia's Sphere of Influence", Eurasia Daily Monitor, cilt 18, sayı 102, Haziran 28, 2021

göçlere yol açacağı ve bu göçlerin başta Türkiye olmak üzere Rusya'yı çevreleyen ülkelere yöneleneceğidir. Batılı ülkeler başta ABD olmak üzere başat bir durumda kalmak için olabilecek felaketleri göz ardı etmektedirler.

Ekonomik ilişkilerin yeni pazarların gelişmesi için Türk devletlerine ve Rusya'ya yeni ulaşım yolları açılması gerekli olmuştur. Bütün Asya devletleri mal yatırımların geçtiği transit yolu üzerinde bulunmak istemektedirler. Çin Halk Cumhuriyetinden ve Rusya'dan ayrı olarak ağır ve büyük kargoları taşıyacak demiryollarının olmaması Türk devletleri arasında ticaretini olumsuz bir biçimde etkilemektedir.¹⁵ Türkiye'nin hiçbir ülkede ayrılıkçı rejimleri desteklemediği iyice anlaşıldıktan sonra Türkiye'den Azerbaycan ve Hazar denizi üzerinden geçecek ulaşım yollarının yapılması Avrasya ekonomisine canlılık getireceği öngörülebilir. Olumlu

"Türk Devletleri Örgütü yalnız merkezi Asya ülkeleri için değil bütün Avrasya için başta gelen bir platform olabilecektir."

¹⁵ Gulnor Djumaeva, "Will Organization of Turkic States Become the Leading Platform in Central Asia", CABAR, Central Asian Bureau for Analytical Reporting, 9.02.2023.

gelişmelerden sonra Hindistan ve İran'da bu gelişmelerden belirli bir zaman içinde faydalanmış olacaktır.

Bir yazarın belirttiği gibi Türk Devletleri Örgütü yalnız merkezi Asya ülkeleri için değil bütün Avrasya için başta gelen bir platform olabilecektir. Türk devletleri Örgütü Avrasya'da bölge altı bir örgüt olarak Avrupa ile Ortadoğu arasında bir bölgesel iş birliği bağı oluşturabilecektir. Ukrayna savaşı sona erdiğinde Şangay Örgütü'nün ekonomik yapılanmasında bu sistemle ilişkiye girmesi Rusya içinde Türk asıllı cumhuriyetlerinin de refahının sağlanabileceği öngörülmektedir.

Batının Rusya'yı parçalama hayalleri sona erip çoktarafli, uluslararası kurallara dayanan yeni düzeni kabul ettiklerinde, etnik ve dini yapılarla oynamaktan vazgeçmeleri durumunda yakın zamanda dünyanın karşılaşacağı düşünülen küresel katastrofik risklere bütün insanlık birlikte karşı koyabilecek ortak politikalar izleyebilecektir.